

V I S N Y K
OF THE LVIV
UNIVERSITY

Series History

Special issue

В І С Н И К
ЛЬВІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Серія історична

Спеціальний випуск

Л Ъ В І В
м і с т о
с у с п і л ь с т в о
к у л ь т у р а

Том 8

Частина 2

Культура, освіта, наука, церква

За редакцією

Олени Аркуші, Олексія Вінниченка,

Мар'яна Мудрого

Ivan Franko National

University of Lviv

Львівський національний

університет імені Івана Франка

2012

УДК 271.7–726.2 (477.83–25) (092)

Оксана ВІННИЧЕНКО
Львів

“Побожна смерть”: заповіт львівського вірменського єпископа Деодата Нерсесовича (1709 р.)

Львівський вірменський єпископ-коадьютор Деодат Нерсесович (1645–1709) був одним з найвидатніших реформаторів Вірменської церкви післяунійного періоду. Отримавши освіту в католицькому колегіумі театинів, він став носієм латинницької релігійної ідентичності з гострим відчуттям приналежності до вірменської нації та її окремішності. Деякий час був римо-католицьким священником, сприяв новоприбулим до Львова тринітаріям, спричинився до заснування тут монастиря вірменських бенедиктинок. Заповіт Д. Нерсесовича, який публікується, є цінним джерелом для дослідження вірменських поунійної ідентичності представників духовенства, поховального обряду, релігійних практик, пов'язаних із смертю, тощо.

Ключові слова: Деодат Нерсесович (1645–1709), єпископ-коадьютор, львівські вірмени, Вірменська церква, тестамент.

Ідентичність та ментальна ізоляваність / відкритість представників кожної етно-конфесійної громади багатоетнічного Львова ранньомодерного часу були одними з найважливіших аспектів життя міського соціуму XVII–XVIII ст. Під цим кутом зору особливий інтерес викликає становище вірменської громади Львова, яка впродовж кількох століть проживання в місті, з одного боку, піддавалася польській та руській (українській) асиміляції, а з іншого – зберегла свою самобутність. Очевидними складовими вірменської ідентичності є усвідомлення свого “іншого” етнічного походження, окремішності вірменського християнства та права. Ці елементи активно проявлялися в повсякденному житті, одним з компонентів якого була смерть і прямо пов'язаний з нею заповіт. Вірменські акти останньої волі – подібно до інших *ego*-джерел – дають можливість, крізь призму світогляду однієї людини, подивитися на вірменське духовне середовище. Саме з огляду на це є цікавим тестамент вірменського єпископа-коадьютора Деодата (Богдана) Нерсесовича.

Народився Д. Нерсесович близько 1645 р. у родині язловецького пароха. Належав до числа перших вихованців Ордену театинів у Львові (висвятився у 1668 р.). Був людиною обдарованою, проте не тішився прихильністю першого унійного вірменського архієпископа Миколая Торосовича, через що з дозволу Риму став римо-католицьким парохом у Левартовичах під Люблінном, згодом – пробощем у Збучині та сповідником (пенітенціарієм) ярославських бенедиктинок.

До смерті М. Торосовича (у 1681 р.) служив поза Львовом. Десь у цей період, хоч точно не відомо, коли саме (не раніше 1684 р.), Д. Нерсесович став номінальним єпископом траянополітанським (*in provincia Rhodope*).

У 1684 р., під час унійної кризи, Д. Нерсесович раптово з’явився в місті, зайнявши місце апостольського вікарія. У 1685 р. йому вдалося відібрати ключі від захристії вірменського кафедрального костелу в старших вірменської громади, що поклало край світським втручанням у справи Церкви¹. Тоді ж Д. Нерсесович допомагав новоприбулій до Львова місії тринітаріїв і навіть прийняв їхній чернечий шкаплер². Вірменську архідієцезію в цей час очолив Вартан Хунанян (1686–1715 рр.)³, і на початку його урядування Д. Нерсесович повністю відійшов від справ Вірменської церкви, ненадовго ставши лукувським деканом (очевидно саме в цей час він судився в Коронному трибуналі з лукувським старостою Анджеєм Дрогойовським щодо переслідувань, яких зазнавали тамтешні міщани⁴). Перебуваючи в Римі і довідавшись, що становище тут вірмен є гіршим за становище євреїв, Д. Нерсесович доклав зусиль, щоб покращити його. Зокрема він добився, щоб вірменським купцям відшкодовували збитки за товари, втрачені у морі, щоб під час публічних зустрічей з папою вірмени мали першість, а у Великий Четвер серед дванадцяти апостолів-священиків (представників 12 націй), яким папа особисто обмивав ноги, троє були вірменами⁵. Тоді ж Д. Нерсесович займався писанням та перекладанням творів різного змісту⁶, ним був виданий і латино-вірменський словник⁷.

В. Хунанян у 1695 р. раптово відійшов від управління Львівською вірменською архієпархією, відтак 7 грудня 1699 р. Д. Нерсесович став коадьютором з правом наступництва митрополичого престолу⁸. Новопризначений єпископ розгорнув

¹ Lechicki C. Kościół ormiański w Polsce (Zarys historyczny). Lwów, 1928. S. 85–86.

² Barącz S. Żywoty sławnych ormian w Polsce. Lwów, 1856. S. 240.

³ Lechicki C. Kościół ormiański w Polsce. S. 179.

⁴ Korwin L. Ormiańskie rody szlacheckie. Kraków, 1934. S. 133.

⁵ Barącz S. Żywoty sławnych ormian w Polsce. S. 240–241.

⁶ Pierwsze Miejsce Zwycięstw z Bozey Łaski pod Widniem Roku MDCLXXXVIII 12 Septembra otrzymanemu, z Ambony przyznane y przypisane przez I.M.X. Deodata Nersesowicza, Pęnitentiarza Kosciola Iaroslawskiego Panin Zakonnice, Reguły Benedykta S. We Lwowie, w Drukarni Woyciecha Mielczewskiego, I.K.M. y I.M.X. Arcybiskupa Lwowskiego, Typogr[apha] Roku Panskiego, 1684; Woyna Duchowna Albo Nauka do doskonałego zwycięstwa samego siebie Prowadząca, Po całym Chrześcijaństwie w różnych językach Wydana Od X. Deodata Nersesowicza [...] na Polski język Przełożona, Y [...] Roku 1683 do Druku Podana, Teraz zaś w Roku 1761 Nowo Przedrukowana. W Lublinie, w Drukarni J. K. Mici Collegium Societatis Jesu, [1761].

⁷ Dictionarium Latino Armenum. Super Sacram Scripturam, & libroc Divini Officii Ecclesiae Armenae, compositum per D[eodatus] N[ersesovicy] e[piscopus] T[rajanopolitanus]. Roma, 1695. 596 s.

⁸ Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Dział Rękopisów, sygn. 1732 II, k. 191–192 v.

широку реформаторську діяльність, утворивши деканатську конгрегацію, на якій вирішувалися питання обмеження доступу жінок до богослужінь, дисципліни священників, заснування парафіяльних вірменських шкіл, виголошування молитви на вірменській мові тощо. Крім цього він добився від папи повторення заборони 1664 р., згідно з якою вірмени не могли переходити на латинський або грецький обряд, вступати до чоловічих орденів цих конфесій та здійснювати побожні записи на їх користь⁹. Д. Нерсесович не лише із запалом дбав про підвищення релігійності вірменської громади, а й активно підтримував орден тринітаріїв, який займався викупом полонених з турецької неволі. Помер єпископ-коадьютор 9 травня 1709 р., на наступний день після укладення ним тестаменту.

Заповіт Д. Нерсесовича¹⁰, який був людиною віддаленою від світських переживань, являє собою останню волю духовної особи, що стоїть вище понад мирськими проблемами. Цим він відрізняється від тестаменту світської людини, котрий поєднує в собі взаємопов'язані бажання подбати – у різному співвідношенні – і про свою душу, і про рідних.

Вірменське право регулювало укладення заповітів львівських вірмен ще з XV ст.¹¹ Збірник вірменського права, перекладений на латинську мову 1519 р., містив норми, які спеціально регламентували тестаментування представниками цієї нації. У ньому говориться про те, що кожен вірменин, будучи хворим, повинен прикликати двох або трьох мужів високого походження, а також близьких і спадкоємців. Насамперед належало щось заповісти на церкву та духовенство, виділити кошти на поховання тіла, решту ж, згідно зі своєю волею, слід було розподілити поміж спадкоємцями¹². “Порядок судів і справ вірменського права...” 1604 р. у VIII-му розділі “Про тестаменти” містив аж шість статей, котрі регламентували заповідання. Вірменські заповіти мали чинитися перед старшими або священником чи сповідником, а після укладення їх належало внести до спеціальних тестаментових книг, що зберігалися в церковному скарбі. Ця процедура робила тестаменти обов'язковими до виконання. Воля заповідача обмежувалася лише щодо нерухомого і спадкового майна¹³.

Заповіт Д. Нерсесовича був написаний польською мовою з нечисленними латинськими фрагментами. Структура тестаменту дещо відрізняється від

⁹ *Lechicki C.* Kościół ormiański w Polsce. S. 93–94.

¹⁰ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 1656 II, арк. 24–27.

¹¹ *Дашкевич Я. Р.* Типологія актів з історії щоденного життя Львова (Вірменська колонія кінця XVI – початку XVII ст.) // Український археографічний щорічник. Нова серія (Київ). 1999. Вип. 3/4. С. 175–176.

¹² Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.) / Упоряд. М. Капраль. Львів, 2000. С. 221.

¹³ *Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego z r. 1604 / Wydał i wstępem opatrzył O. Balzer.* Lwów, 1912. S. 55–56.

формуляру актів останньої волі представників духовенства інших конфесій¹⁴, хоча збережена латиномовна інвокація на початку документа. Інформативно найціннішою є диспозитивна частина заповіту, яка розпочинається без окреслення девоційних мотивів його укладення. Душу єпископ-коадьютор віддав Богові, а тіло землі – так, як це традиційно чинили християни ранньомодерної епохи¹⁵. Після цього розпочинається диспозиція щодо тіла. Будучи особою духовною, добре обізнаною у вірменському поховальному обряді, Д. Нерсесович присвятив цьому чималий фрагмент заповіту. Місце свого вічного спочинку єпископ-коадьютор обрав у вірменському катедральному соборі у Львові. Похорон мав бути скромним, без проповідей і процесій, у дусі католицької контрреформаційної традиції¹⁶. Така формула відмови від світських почестей була притаманна для більшості тестаментів XVII–XVIII ст., хоч не слід також забувати й про властиву духовним особам аскетичність. Надзвичайно цікавими є фунеральні розпорядження заповідача, які дають безцінну інформацію не лише про вірменський поховальний обряд, а й про зв'язки єпископа-коадьютора з римо-католицькими чернечими орденами. Зрештою біографія Д. Нерсесовича повністю підтверджує його інтегрованість у середовище латинників.

Моління за душу як засіб для досягнення життя вічного¹⁷ також властиві для тестаментів тогочасного духовенства. Свої незначні кошти, які склали суму близько 7 тисяч злотих, Д. Нерсесович заповів переважно Церкві та духовенству. Найперше тестатор призначив п'ятсот богослужінь за свою душу, на що виділив 500 тинфів. З них 300 богослужінь мали бути відправлені у вірменській церкві, а по 50 – у костелах тринітаріїв, реформатів, кармелітів босих і театинів. Також єпископ-коадьютор призначив 900 злотих на новенну, що мала відправлятися дев'ять років протягом дев'яти місяців, від квітня до жовтня, починаючи від свята Благовіщення Діви Марії. Після богослужіння дев'ятьом вбогим потрібно було роздавати по 3 гроші – за умови, якщо ті будуть уважно слухати відправу. Єпископ також детально розпорядився щодо відправ на роковини його смерті.

На поховання тіла Д. Нерсесович призначив 800 злотих (з капітальної суми 3 600 злотих). Гроші призначалися на оплату архієпископу¹⁸ (100 злотих), шести

¹⁴ *Wróbel E. E. Kościołowi mojemu jako ukochanej oblubienicy mojej. Wybór testamentów duchownych małopolskich z XVII wieku. Kraków, 2010.*

¹⁵ *Вінниченко О.* Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу) // *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* 2008. Вип. XI–XII. С. 540.

¹⁶ *Chróścicki J. A. Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej. Warszawa, 1974. S. 54–55, 61.*

¹⁷ *Вінниченко О.* Побожні записи і порятунок душі в ментальності ранньомодерної людини на матеріалах шляхетських заповітів першої половини XVIII ст. // *Наукові записки Українського католицького університету (Львів).* 2010. Число II. Серія Історія. Вип. 1. С. 53.

¹⁸ Очевидно ідеться про Вартана Хуняняна, який був у сані архієпископа-митрополита з 1686 по 1715 рік (*Lechicki C. Kościół ormiański w Polsce. S. 179*)

вікаріям (120 злотих), іншим капланам (50 злотих), клірикам (20 злотих). Очевидно ці суми фігурували як оплата за участь названих духовних осіб у поховальній церемонії, хоча текст тестаменту не дозволяє стверджувати, що їх присутність коштувала саме стільки, скільки визначив єпископ-коадьютор. Проте й сам по собі цей перелік учасників єпископського похорону з середовища вірменського духовенства є дуже цінним. Зрештою, для заможних представників вірменської громади запрошення вищого духовенства для участі в похороні було поширеною практикою¹⁹. Чималу суму (180 злотих) єпископ-коадьютор виділив на свічки. Два вірменські ордени мали співати вігілії, на що призначено 50 злотих. Також Д. Нерсесович розпорядився, аби його похорон супроводжувався дзвонами, на що наказав витратити 30 злотих. Не забув єпископ-коадьютор і про обід для духовенства й убогих. Для перших виділено 50 злотих, для вірменських черниць – 40 злотих, для вбогих – 20 злотих. Після похорону належало роздати поміж бідними милостиню у розмірі 30 злотих. Окрему суму (5 злотих) призначено особам, які мали прислуговувати біля тіла покійника.

У заповіті також наведено окремі деталі, що стосуються матеріальних аспектів проведення похорону. Зокрема згадано зовнішній (бажаний єпископом-коадьютором) вигляд його труни, яка мала бути обита тканиною з використанням гвіздків (на них виділено 20 злотих). Вина на похоронних богослужіннях слід було використати на 20 злотих.

Значне місце в тестаменті Д. Нерсесовича займають розпорядження стосовно тих чи тих грошових сум і коштовних речей, які єпископ-коадьютор заповідав різним церковним інституціям на певних умовах. Найсуттєвішими з цих розпоряджень – наскільки їх можна зрозуміти (очевидно тестатор, надиктовуючи свою останню волю, не дуже дбав про логіку її викладу) – були наступні.

Новостворене вірменське братство²⁰, якому єпископ-коадьютор записав на це 1 000 злотих, кожного року мусило проводити процесію похорону Найсвятішої Діви Вознесенної. У заповіті чітко розписано виплати учасникам цієї процесії. Якщо ж братство не реалізувало цієї фундації, розпорядження Д. Нерсесовича мали виконувати вірменські монахині²¹. У випадку, коли б і братство, і сестри не виконували волі заповідача, згадана сума переходила

¹⁹ *Wolański F.* Postawa Ormian lwowskich wobec śmierci w świetle ich testamentów // *Rola mniejszości narodowych w kulturze i oświacie polskiej w latach 1700–1939* / Pod red. A. Bilewicz i S. Walasek. Wrocław, 1998. S. 37.

²⁰ Очевидно йдеться про братство Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії, засноване 1654 р., так як наступне вірменське братство було створене лише в 1710 р., вже після смерті Д. Нерсесовича (*Janusz B.* “Mons pius” ormian lwowskich. Lwów, 1928. S. 12).

²¹ Маються на увазі вірменські бенедиктинки, котрі отримали будинок під монастир ще в 1683 р. за сприяння Д. Нерсесовича. Їх статут затверджено в 1690 р. У 1701 р. першою настоятельницею обрано сестру Д. Нерсесовича Маріанну (померла в 1710 р.) (*Lechicki C.* Kościół ormiański w Polsce. S. 88–89, 93).

тринітаріям на викуп християн з поганської неволі. Також за участь і проведення процесії черницям спеціально надано 6 % від суми 300 злотих. Ці кошти призначалися як оплата за музику, співи, квітки, шпильки і свічки для дванадцяти панн, котрі брали участь у процесії. Якщо черниці не реалізовували б цієї диспозиції, тоді сума мала бути передана вірменському шпиталеві.

Ідентичну суму призначено на богослужіння із співом у Великий Четвер впродовж п'ятнадцяти років. У цьому випадку тестатор також чітко встановив учасників богослужіння й оплату за їхню участь. Тоді ж слід було роздавати б злотих дванадцяти вбогим чоловікам і, за певних обставин, таку ж суму витратити на їжу для вбогих в'язнів.

Д. Нерсесович призначив 1 000 злотих вірменським черницям (з його 400 битих талерів, тобто 3 200 злотих, що знаходились у монахинь), аби ті на кожне свято Пресвятої Діви 6 % річного прибутку з цієї суми витрачали на курей (за 6 злотих) і мед (за 4 злотих) для монахинь. Якщо б це розпорядження не виконувалось, капітальна сума мала бути передана новому братству.

Язловецькому костелу заповідач записав таку ж суму, а також великий золотий ланцюг, келих з патиною й викуплений хрест – як компенсацію за срібні речі, які єпископ-коадьютор взяв у цьому костелі для виплати контрибуції шведам. Також цій святині Д. Нерсесович заповів мощі Святого Григорія Просвітника, які привіз з Неаполя. Інші мощі та “Agnus Dei”, що зберігалися у Львові “в шафі біля печі”, мали дістатися львівському вірменському монастиреві. Ярославському монастиреві бенедиктинок єпископ-коадьютор 200 злотих відказав на позолоту білої монстранції (дароносниці) і 200 злотих – на милостиню. Церкві Святого Якова тестатор подарував картини (можливо ікони), які там зберігалися, по парі олов'яних столових ліхтарів та ампулок, смугастий турецький килим. Братству Святого Георгія Д. Нерсесович записав 300 злотих, “серацькому” костелу – 200 злотих. Вірменським монахиням єпископ-коадьютор заповів 100 битих талерів, як і решту зі згаданої суми, призначивши їх на потреби інфірмарії (монастирського лазарету) та спеціально застерігши: якщо монахині, беручи по 6 % з 1 000 злотих, не будуть доглядати хворих, тоді спадкові права на цю суму мають перейти вірменському шпиталю.

Золотий хрест (ціною п'ять червоних злотих) єпископ-коадьютор заповів на хор монахинь, а золотий перстень з сапфіром записав, очевидно, іконі Господа Ісуса, яку він прислав з Риму. У свою чергу ікону слід було передати язловецькому костелу. Вірменській катедрі Д. Нерсесович записав єпископські шати й речі з власного гардеробу.

Перекази коштів і коштовностей на користь приватних осіб є нечисленними в тестаменті. Зокрема, єпископ-коадьютор заповів Гелені Дераговичовій золотий ланцюжок (ціною в 10 червоних злотих) та фіалкову рясу. Своїй сестрі, настоятельниці вірменських бенедиктинок на особисті потреби записав 30 червоних злотих, захованих у його вірменському мшалі (літургійній книзі),

300 злотих на її річницю, а також столові приладдя та посуд. 100 злотих відказав паннам кармелітанкам босим.

У власності Д. Нерсесовича, крім готівкових коштів, також були шість мальованих квітів у рамах, дві картини “великі квіти”, “мальований паном Єжи” образ Лукреції, образ Господа Ісуса на хресті, образи із зображенням Святих Петра, Павла, Сальвадора, Каєтана, образ Пресвятої Діви, образ Симеона Старця. Дві римські картини “Найбільші тварини” і “Руїна”, портрети папи Інокентія XI і кардинала Кантельмі²² та “інші” єпископ-коадьютор заповів монастиреві й різним особам з духовного середовища. Також Д. Нерсесович володів численною бібліотекою. Італійські й латинські книги та латинську Біблію відказав на колегіум²³, польські – вірменським черниціям (книги слід було продати, а на виручені кошти погасити борги). Також у тестаменті згадуються вірменські книги, писані золотом на пергаменті, словник, написаний його рукою, неоправлені проповіді. Останні дві позиції слід було також передати до колегіуму.

Частину своїх речей Д. Нерсесович наказав продати, а отримані кошти роздати бідним. Господарські предмети й начиння, ридван і шори заповів черниціям. Крім побожних записів, тестатор розпорядився й щодо боргів: підкреслив, що нічого не винен своїй челяді, і наказав повернути борговий запис пану Шимонові, пробачивши його заборгованість.

Тестамент Д. Нерсесовича зображує його особою глибоко релігійною, відданою служінню Господу та Церкві. З акту останньої волі видно, що єпископ не розглядав своє майно як світську спадщину, а перетворив його на фундації й побожні записи для вірменських і римо-католицьких монастирів та храмів. У тестаменті, який публікується, добре проглядається його ставлення до релігійних практик у Вірменській церкві в післяунійний час. Набагато більше світських розпоряджень містив, до прикладу, тестамент митрополита Миколая Торосовича, в якому богослужінням присвячено значно менше уваги. Д. Нерсесович в акті останньої волі не відволікається на світські справи: складається враження, що для цієї людини поза вірменським духовним середовищем не існувало світу. Важливо також зазначити, що заповідачеві притаманна виразна вірменська ідентичність, поєднана з глибоко вкоріненим католицьким віровизнанням.

У додатку до статті вміщено тестамент вірменського єпископа-коадьютора Д. Нерсесовича, який зберігся у вигляді копії, вписаної до однієї з книг вірменського катедрального костелу у Львові. Публікуючи документ, зберігаємо

²² Ідеться, очевидно, про Джакомо Кантельмі (помер у 1702 р.), який у 1688–1689 рр. перебував у Речі Посполитій як папський нунцій, у 1690 р. став кардиналом, згодом архієпископом Капуї і Неаполя (*Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690*. Berlin; Poznań, 1864. Т. II. S. 457).

²³ Львівський папський колегіум театинів був заснований у Львові за сприяння М. Торосовича (*Barącz S. Żywoty sławnych ormian w Polsce*. S. 334). Театини прибули до Львова 1 травня 1664 р. (*Lechicki C. Kościół ormiański w Polsce*. S. 175).

оригінальне написання слів, натомість розбиваємо текст на абзаци та уніфікуємо застосування великої / малої літер і розділових знаків (переважно за сучасними вимогами). У квадратних дужках розшифровуємо скорочення та подаємо пропущені літери. Латинські слова і вирази позначаємо курсивом.

ДОКУМЕНТ

In Nomine Domini Amen. A[nn]o 1709 d[ie] 8 may

Vigilate qvia nescitis diem neq[ue] horam.

Czynie tako dyspozycyą ostatni voli moiej z kosciółem s[więtym] katolickim. Dusze moie oddaie P[anu] Bogu, a ciało ziemi. Prosze pochowac mie w naszym kosciele katedralnym, bez kazania, przez pompy.

Mam *in deposito* u naszych panien zakonnych pięćset tynfow, te leguie na pięćset mszy, to iest trzysta aby w naszym kosciele odprawiano, pięćdziesiąt u oo. trynitarzow w nowicyacie, pięćdziesiąt u oo. reformatow, pięćdziesiąt u oo. karmelitow bossych, pięćdziesiąt u oo. theatynow.

Mam u naszych zakonnych panien czerwonych złt. w schowaniu dwiescie, co czyni trzy tysiące szescset, z tych wydac na pogrzyb złotych osimset, I[ego] m[osci] x[iądzu] arcybiskupowi złotych sto, szescium wikaryom złotych sto dwadziescia, drugim kapłanom złotych pięćdziesiąt, klerykom złotych dwadziescia, na swice złotych sto osimdziesiąt, dwom zakonom* za spiwanie wigily w naszym kosciele złotych pięćdziesiąt, na dzwonienie złotych trzydziesci, na obiad kapłanom złotych pięćdziesiąt, na obiad ubogim złotych dwadziescia, ubogim rozdac po pogrzebie złotych trzydziesci, posługuiącym koło ciała złotych pięć, xiędzu zakrystyanowi złotych dziesięć, na wino do mszow złotych dwadziescia, ministrantom złt. dziesięć, pannom zakonnym na obiad złt. czterd[z]iesci, od obbijania trumny złt. pięć, na gwozdzie złt. pietnascie, na materyą złt. trzydziesci.

Z teyze summy leguie złotych dziewięćset na dziwiennico letnio nowenne, ktura ma się odprawowac w kozdym roku przez dziewięć miesięcy, poczynaiąc od pirwszego miesiąca po Zwiastowaniu P[anny] Najświętszej, to iest od aprila az do *Xembra*** , tego dnia zawsze raz w miesiąc, kturego roku przypadac będzie uroczystość Zwiastowania Matki Boski. Tym sposobem przy expozycyi będzie msza spiewana o Zwiastowaniu: // (арк. 24 зв.) за nie złт. два y groszy 12, w dalmatykach asistuiący złoty ieden y groszy 10, czterem kapłanom tebrutiun spiwaiącym złoty ieden y groszy 10, zakrystyanowi за swice на wino, за казидло złotych trzy, pannom zakonnym aby на początku, albo на қасу Mszy S[więtej] op. t. [...] spiewali z graniem

* Єдиним вірменським орденем були вірменські бенедиктинки. Кого ж Д. Нерсесович вважав другим орденем – встановити складно, можливо йшлося про театинів або тринітаріїв, якими він опікувався.

** Так у тексті. Має бути *Xembra*, тобто *decembra*.

złoty dwa, dziewięciu ubogim, którzy tej mszy nabożnie słuchac będą, po trzy grosze dac, y tak co rok na te dziewięć mszy spiwane wydawac będą panny sto złotych, ze do dziewięciu lat te dziewięćset złotych wydadzą się.

Z teyze summy leguie do nowego bractwa złotych tysiacy na processyą pogrzebu Panny Najświętszey Wniebowzięty, azeby kazdego roku odprawowano te nabożestwo tym sposobem, iako się zaczęło, zaczym z prowizyi tego kapitału bractwo ma dawac kapłanowi, który w processyi poidzie, a ten ma bydz ieden z wikaryow, czyia hebdomada będzie, złotych trzy; za kazanie złotych trzy; dalmatykatom złoty ieden y groszy szesc; zakrystyanowi, ze ołtarz wielki ubierze, złotych dwa; co processyą ordynue y poprowadzi złotych dwa; trembaczom zł[otych] pięć; dzwonnikowi od dzwonienia groszy dziesięć; temu, co w kapie chorągiew poniesie, groszy pięć; tym, co mnieysze chorągiew poniosą, groszy 6; na kwiatki groszy 20. Co wszystko czyni złotych siedemnascie y groszy siedemnascie. Zostaie złotych czterdziesci y dwa y groszy 13, od sta rachuiąc po 6 złotych, na swice, aby na katafalku stawiano swic 24, na wielkim ołtarzu swic osim, dalmantykantom swic dwie do trzymania, cztery pochodnie przy murach, a dwie przy obrazie, co poniosą, a te pochodnie y swice mają gorec przez processyą, kazanie y całe nabozenstwo, y lubo na // (apk. 25) wosk bractwo więcy wyda niz złt. 42 y gr. 17, ale tesz swic y trzecia część niezgore, wosk się wroci bractwu. Jezeli zas bractwo ten fundusz tym sposobem nie zechce akceptowac, albo zas akceptowawszy nie zechce odprawowac, niech panny zakonne za ten tysiacy złotych, puko ich stanie, kontynuuią te nabozenstwo. A iezeli bractwo akceptowawszy ten fundusz zaniedba, starac się, azeby sposobem, odemnie pomienionym, te nabozenstwo odprawowało się kazdego roku. Tedy te same tysiacy złotych daruie na wykupienie więzniow, niech oo. trynitarze *vigore* testamentu mego *in foro spirituali* windykuia y odbiorą.

Z teyze summy zostawuie pannom zakonnym naszym złotych 300, niech dadzą na stoiaące dobra, a prowizyą po szesciu od sta będą brac sobie za prace wyprawowania processyi, za granie y spiewanie, za kwiatki y szpilki, y zeby dwunastu panienkom do tey processyi swice dawali, a co nie do gory sobie odbierac będą. A iezeli by panny zakonne złotych trzysta nie wypełniały postanowienie moje, daruie te złotych 300 szpitalowi ormienskiemu, niech prawem odbiorą prowizorowie.

Z teyze summy zostawuie u panien zakonnych złotych 300, aby przez lat pietnascie tym sposobem wydawali: na Wielki Czwartek za spiewano msze złotych cztery, dalmatykantom złt. dwa, tebrutiun spiewaiącym złotych dwa, dwunastu ubogim mężczyznom złt. szesc, umywaiącemu nogi złt. szesc. A iezeli by ta ceremonia ustała, tedy te szesc złotych ubogim więzniom na strawe dac z teyze summy. Z teyze summy naznaczam złt. dwiescie na roczyzne mnie, to iest na swice złt. 60, na Msze S[więtą] złt. 60, na obiad kapłanom złt. czterdziesci, na obiad ubogim złt. 20, na spiewano msze // (apk. 25 36.) złotych trzy, dalmatykantom złt. dwa, spiewaiącym złotych trzy, na wino do tych Mszy złt. szesc, ministrantom złt. dwa, ubogim trzydziestom po groszy 3, dzwonnikowi złt. ieden.

Mam u tychze panien naszych zakonnych talerow bitych czterysta, co czyni trzy tysiąca dwiescie złotych. Z tych leguie tysiąc złt. naszym pannom zakonnym, aby prowizyą biorąc z stoiących dubr po szesci na rok, na kazde święto Panny Przenajświętszej pannym zakonnym aby porcyą dawali, to iest kury za złt. szesc y miodu porcyą za złotych cztery. A iezeli by panny nie czynili moiey intencji zadosyc, tedy *exnunc* czynie *haeredem* tych tysiąca złotych nowe bractwo, azeby windikowali y odebrali, y chwałę Matki Boski *assumptionis* pomnazali.

Z teyze summy legowac będe tymze pannom co zostanie.

A teraz leguie kosciółowi naszemu jazłowieckiemu złotych tysiąc, łańcuch złoty wielki, kielich z pateno, krzyz, com wykupił, oddaie za srebra tego kosciółu, kturę wzięłem na wypłacenie kontrybucyi szwedzkiey.

Do jarosławskiego klasztoru p. p. benedyktynek leguie na pozłote biały monstrancy, iakom dawno obiecał, złotych 200. Tymze p. p. zakonnym za jałmuzne złt. druge 200.

Z teyze summy złt. pułwtorastu, aby dac zrobic kielich z pateno y przesłać do zbuckiego kosciółu, kędy plebanem byłem. Bywaią nasi z Zamoscia, z Lublina w Łukowie na jarmarku, tam trzy mile, niech przeszlą.

Z teyze summy bractwu S[więtego] Grzegorza oddac złt. 300.

Z teyze summy do serackiego kosciółu oddac złt. 200, wie xiądz Narses dla czego, a karte odebrac od Łysieckiego Sahaga.

Insuper teraz posyłam przez x[iądz]a Jana Krymczaka sto talerow bitych do naszych panien zakonnych, te y z resztą przeszły summy leguie na potrzeby infirmaryi klasztoru panien naszych zakonnych, na wygode y posługe chorym naszym pannom zakonnym. A iesliby panny, biorąc prowizyą po szesci od tego tysiąca, zaniedbywali chorych panien, // (apk. 26) *exnunc* czynie *heredes* szpital ormienski, aby windikowali te summe.

Panu Szymunowi karte oddac, iakby mi nie winien.

Krzyz złoty o pięciu czerwonych leguie na churek panienski.

Pierscin złoty z szafirem P[anu] Jezusowi, com go przysłał z Rzymu, iest na churze u panien naszych zakonnych, kosciółowi jazłowieckiemu naszemu zostawuie.

Ornat moj własny złotogławowy z stuło y manipularzem, y iedwabny pas biały ieden, a drugi czerwony z kwiatami srebrnymi, tuwalnio y stułe hawtowano na białym atlasie tutecznemu kosciółowi katedralnemu *pontificalia*, infule, dalmatyczki, rękawiczki, sandałki, pas czerwony ze złotem kręcony.

Pannie Helenie Deragopowiczownie łańcuszek złoty o dziesięciu czerwonych y sutanne fiałkowo tabinową.

Pannie xieni siostrze rodzony moiey na iey własne potrzeby leguie czerwone złote, w mszale moim ormienskim (ktory iest u nich w klasztorze) zalepione, n[umer]o 30, nuz, łyzke, widelce złociste, zygarek, puzdro, mosiądzem obbite z flaszki toczonemi, obrazy na blasce z ramami, skure niedzwiedzią suknem podszyto, y kobierzec turecki.

Pannom zakonnym zmurowałem churek y sklepik, przyprowdziłem wode moim kosztem. Darowałem złt. dwiescie na zapłacenie domu pani Zielinski bez wszelki obligacyi. Nad to pozyczyłem tymze pannom zakonnym 300 złotych, kiedy ten dum

kupowali, y złotych sto, kiedy p[anu] Hadziewiczowi dziedzictwo spłacali. Z tych tedy czterystu złotych trzysta złotych leguie pannie xieni rodzony moiey na rocznice iey, złotych sto pannom karmelitankom bossym.

Do kosciola S[więtego] Jakuba daruje obrazy te, kturę tam są, pare lichtarzew moich cynowych stołowych, kilim w paski turecki, pare ampulek cynowych.

Zastawy klasztoru Wszystkich Świętych, kturę są w bractwie kamienieckim, wie o nich p[an] Awgusztyn. Pas dyamentowy, u kogo iest w zastawie, x[iądz] Stefan o tej wie, gdyz on nosił. Łancuch we // (apk. 26 зв.) dwuchset złt. x[iądz] Stefan Faruchowicz zastawiał. Ia pozyczyłem temu klasztorowi złt. sto, te za jałmuzne daruie.

Leguie suknie moie, łapciami podszyte, werszchnie rysiami obłożone, drugie grzbietami podszyte, aby exekutorowie przedali y za te summe czarny ornat do naszego katedralnego kosciola bogaty sprawili. Inne zas suknie niech sprzedadzą, y czapke, y kilimkow siedem pułiedwabnych, portyry 3 adamaszkowe, plotek od łuszka, a piniądze niech ubogim rozdada.

Reliquie S[więtego] Grzegorza Illuminatora naszego, kturę z Neapoli z avthentykem wywozłem, kosciolowi naszemu jazłowieckiemu leguie, a nim pokoj będzie u panien naszych na chorze niech będzie w depozycie. Reliquie zas y *Agnus Dei*, kturę mam w miescie, w szafie przy piecu, klasztorowi naszemu zostawuje.

Szesc kwiatow malowanych w ramach szesciom xięzy wikaryom. Dwa obrazy, kwiaty wielkie y obraz Likrecyi, co p[an] Irzy malował, dwadziescie talerow bitych p[anu] Deragopowiczowi do Krakowa odesłac. Obraz P[ana] Jezusa ukrzyzowanego pannie Scholastyce Manugownie nowicyuszce dac. Obraz S[więtego] Piotra, bardzo wysoce słymowany od p[ana] Irzego, do kaplicy S[więtego] Kaietana dac, oraz y z S[świętym] Pawłem Patrum leguie. Obraz Twarz Salwatora pannie przeoryzsy dac. P[ani] Bernardzie obraz Twarz N[ayswiętszey] Panny. Obraz S[więtego] Symeona Staruszka p[anu] Krzysztofowi Stetkiewiczowi. Obrazy dwa, Największe zwierzęta y Ruina, obedwa rzymske, takze obrazy Innocentego XI y kardynała Kantelmiego, y insze obrazy klasztorowi naszemu zostawuje, do nowy izby.

Xięgi włoszke y łacinske do *Collegium*, polske do klasztoru ormiensk[ieg]o panien zakonnych ormenskich przedac y na obliży rozdac. U p[ana] Michała naszego mam xięgi [...]*, na pargaminie złotem pisane, te iemu daruie. Panu Szehrymanowi posłałem za trzy xięgi // (apk. 27) pięcdziesiąt talerow bitych, dwie xięgi są w kamienicy u mnie, te exekutorowie niech przedadzą y iemu piniądze niech odeszłą, bo ieszcze niezapłacone.

Czeladzi nic nie winienem.

Gospodarstwo wszystkie, rydwan y szory, naczynia *diversi generis* klasztorowi naszych panien zakonnych oddac.

Exekutorow obieram sobie do tego testamentu w[ielebneg]o xiedza Jana Avgustynowicza, officyała mego, y J[ego] m[osc] p[ana] Bogdana Faruchowicza. Pierwszemu za prace zostawuie kapelusze nowy wenecki, ktory iest w skrzyni w

* Назва книг вірменською мовою, нерозбірливо.

“Побожна смерть”: заповіт львівського вірменського єпископа Деодата Нерсесовича

zakrystyi, trzy tomy patra Klemensa Galana, *Praxim episkopalem* Piaseckiego. Drugiemu kobierzec w pułiedwabny wielko stołowy, obraz S[więtego] Kaietana na płutnie w ramach, latarnia turecke.

Papiry moie y rozne konnotacye, do kazania służące, proszącym porozdawac. Same zas kazania, *in quarto* przepisane, oprawic y do kollegium oddac. Takze y dyktionarz wielki *in folio*, ręką moią pisany, do kollegium oddac. Biblio łacinsko z innemi xiąszkami łacinskimi do tegosz kollegium oddac, na co zostawuie introligatorowi od roboty w rękach x[iędza] officyała y exekutora pare czerwonych.

Insuper czternascie czerwonych złt. do dalszey dyspozycyi w skrzyni moiey w zakrystyi mam. Włocławski kapelusz nowy, ten leguie xiędzu spowiednikowi p. p. naszych zakonnych.

Anno D[omi]ni 1709 d[ie] 8 maj. Ego Deodatus Nersesowicz sanus mente et corpore hoc testamentu[m] meum et ultimam voluntate[m] dictavi et mea manu propria subscripsi. Volens ut habeat firmitatem ac si in officio spirituali servato iuris modo et stilo acta et scripta sint.

Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 1656 II, арк. 24–27. Тогочасна копія.